

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Петър Стефанов Петров
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

за дисертационния труд на Росица Пенчева Чернокожева на
тема **„Българската литература за деца – психоаналитични
прочити“ /90-те години на XIX век – 40-те години на XX век/**

Професионално направление: 2.1. Филология
Научна специалност: Българска литература /Съвременна българска
литература/

Детската литература и досега страда от недостатъчно внимание от страна на литературната наука и особено от липсата на интересни подходи. Все още липсва дори класическият литературоведски прочит на тази специфична част на българската литература. В нашата работа често говорим за детска психика с пределно общи понятия, очевидно без да си даваме достатъчно сметка за нейната сложност и равнища. И в своята ограниченост тези понятия служат повече като полупрозрачна завеса към вътрешния свят на подрастващия. Това обстоятелство прави желан всеки опит за по-оригинално четене, независимо от какви позиции то излиза, особено пък ако това става от позициите на актуалния през последните десетилетия психоаналитичен подход.

Психоаналитичният прочит се усъмнява в разглеждането на детето като обект на назидателно влагане на етически и моралистични идеи от страна на възрастния. Той е израз на догаждането за наличието на психична, фантазмена реалност, която още Фройд нарича „другата сцена.“

В работата на Р. Чернокожева, включваща пет глави в обем 415 стр., за пръв път се вдига завесата докрай и се отваря една голяма сцена, която разкрива нов смисъл на тези понятия, зад които се провижда сложно взаимодействие на нагони, потребности, желания, фантазии, инстинкти и чието овладяване дава истинското душевно познание спрямо детето. Наблюденията и тълкуванията на Чернокожева показват, че зад инфантилните и уж познати всекиму детски реакции и приумици стоят основополагащи, универсални поведенчески закономерности, в основата на които е играта между съзнавано и несъзнавано.

От подобна гледна точка представеният за защита текст предизвиква особен интерес и може да бъде приветстван като изследователско намерение и постижение. Избраната тема е не просто методологически нетрадиционна, а в определен смисъл е даже уникална, което я прави много трудна за реализация. Измежду многото възможни изследователски стратегии, обуславяни от сложността на метода и различните посоки на неговата приложимост, Росица Чернокожева е избрала нещо съвсем свое, което стои на границата между литературознание и психоаналитична теория и често минава ту в едната, ту в другата сфера. Тя предлага увлекателен разказ в множество ракурси, дълбинно контекстуализиращ иначе недотам сложните откъм художествена фактура сюжети в литературата за деца. Тази задача се осъществява предимно през психоаналитично и психодраматично /образно, сценично/ провиждане на литературния материал, като прочит на архитипни теми и ситуации, разработвани в класическата българска литература за деца – нещо интригуващо и любопитно.

Изследвайки онова, което досега е оставало извън познавателния хоризонт на детското литературознание, докторантката акцентира върху : 1/ реалното психологически богатство на литературната творба; 2/ ролята на детския писател като психолог и, защо не - като психоаналитик; 3/

психографията на самия творчески процес ; 4/ ролята на подсъзнателните „архетипи“ в процеса на „индивидуация“ (общите места в детската литература/.

Следва да се посочи оригиналната и многообразна проблемна „разбивка“ на текста, адекватна на широтата на анализирания феномен и даваща цялостност на визията. Отделните глави се допълват органично и представят обекта като сложен многостенник, потвърждавайки убеждението, че текстовете за деца не са просто забавки, а образи символи, отправящи към безкрайно дълбок и вълнуващ свят.

Любопитно е, че като осъществява паралел между две сфери, в единството на концепти подходът на Чернокожева улавя и постига нещо трето, неуловимо по друг начин, и така открива свършено нови смислово-ценностни полета, а самата литература за деца придобива нова цялост. Тя не само убедително доказва, че литературата за деца е най-естественото място, където словесното творчество се среща с психоанализата – доколкото в теорията на Фройд и неговите последователи детето заема особено място, но и, което е още по-интересно - тя показва, че за самите писатели тази среща става някак спонтанно и непреднамерено.

Чернокожева хвърля мост от творбата към автора, предлага виждането за писателя едновременно като психоаналитик и себеаналитик. Засяга се въпросът за генезиса на творбата за деца като психическо явление: как художествената литература за деца изразява изживяванията в детството и, което е още по-интересно, как тези изживявания продължават да съществуват във времето. Докторантката стъпва върху тезата на Фройд че в литературните текстове /подобно на сънищата/ можем да провидим сбъдване на несъзнавани, първоначално изтласкани желания. За да ги разберем и осмислим адекватно, трябва да потърсим и изтълкуваме техните скрити послания и съдържания. В схващането на Р. Чернокожева творбата за деца е своего рода „художествен превод“ на психоаналитични

наблюдения върху периода на детството. Тя показва как времената се навързват от преминаващото през тях желание.

Следва да отчетем, че по дефиниция избраният подход пренебрегва цялостния рецептивен психологически резонанс на художествената творба. А знаем, че „желанията” често служат на други цели – означават не само себе си, но и специфични авторови интенции. Стихотворението „Желание” на Ст. Дринов, например, което е израз на специфичния социален нерв на писателя, като че ли не съвсем подходящо за илюстрация на фройдистката теза за неосъзнатия стремеж към сладкото и бонбоните, заемащи мястото на ласките и сексуалното удовлетворение. Стремежът да се търси на всяка цена „глобалната” психоаналитична подложка е предпоставка за „свръхпсихоанализъм”, при който обясненията отиват понякога твърде далеч. Наблюдават се прекалено дълги фройдистки екскурси и цитати; на места липсват нужните преходи от теория към анализ /направо от теорията се скача върху едно случайно взето стихотворение или ситуация/; повтарят се тези, твърдения, идеи и концепти; нееднократно се поясняват понятия (сублинг); усещане за свръхизлишък на художествени примери и пр.

Независимо от тези несъвършенства, няма съмнение, че се срещаме с дълго носена работа, плод на многогодишни натрупвания, издирвания и наблюдения, работа, която се е превърнала в своего рода научна кауза, съсредоточила голяма част от вниманието и усилията на авторката.

Главният принос на труда е в опита да се провери какво би дал психоаналитичният прочит на българската литература за деца. В своята „проверка“ Р. Чернокожева показва наличието на дълбинен психологически фундамент на детската поезия; прави преглед на оня невидим, но дълбоко укоренен екзистенциално строителен материал, с който си служат поетите; дава убедителни доказателства, че литературата за деца е важна форма на човекознание. В своя опит изследователката

стига до извода, че словесното творчество за деца не се ограничава в един опростен и подчертано инфантилен детски образ, а създава сложен, вълнуващ се, изпълнен с интензивен живот вътрешен живот човешки свят (сънищата, желанията, игрите, хуморът, защитните механизми, креативността, спонтанността, фантазията и т.н.), феномени, умело провидяни в различни литературни текстове. В нейната интерпретация детската литература се превръща във важно средство за придобиване на зрелост у детето, в помощник при справянето му с неговите вътрешни и междуличностни проблеми.

Изследването ни убеждава, че спецификата на детската литература е не толкова в метафоричността /или в клишираността на метафорите, на което настояват някои/, а в уменията да се прониква в детската душа; че еволюцията на словесното творчество за деца трябва да се схваща не само като съревнование на стилови облици, а преди всичко като борба на интуиции за същността и дълбочината на детската психика.

Находчиво и компетентно докторантката съвместява два типа познания: впечатлява не само отличното познаване на фройдистката теория в различните и „издания“, но и на емпирията в детската литература. Докато съвременните изследователи на този вид творчество вървят главно по антологичните текстове, които, предполага се, съдържат най-доброто, тя включва и скрупульозните си наблюдения върху периодиката от края на 19 до средата на 20 в., от която изскача огромен непознат материал, - от вече класически и съвсем непознати днес автори, който успешно и ефективно заработва в нейната схема на съпоставка и анализ.

Най-убедителни ми се струват онези глави, в които се анализират по-големи цялости или такива с по-сложна художествена природа, тъй като в тях нараства аналитичността на изложението.

Текстът е написан с вживяване и пълна отдаденост на тази проблематика. Имponира научният стил на авторката – изчистен, без

словесни излишества и сциентистко затъмнение, непритворен, подкупващ, какъвто трябва да бъде стилът на едно изследване на детската литература, доколкото то би се чел не само от литературоведи, а и от педагози, психолози, терапевти и пр.

Като научен консултант мога да удостоверя, че през изминалите години Росица Чернокожева активно и целенасочено работи по дисертацията си, доказвайки се като дисциплиниран, акуратен и трудолюбив изследовател. През периода на докторантурата работата по научния труд бе допълнена с разнообразна друга дейност - организиране на конференции, съставителства, изготвяне на сборници, участие в семинари, лекции и т.н. Дисертантката има значителна публикационна активност по темата, провеждала е семинари с учители и деца в научното поле литература за деца и психоанализа.

Като вземам под внимание всичко това, предлагам убедено на Росица Чернокожева да бъде присъдена научно-образователната степен „доктор”.

В. Търново

15 септември 2017

